

*Гончарук Валентина Анатоліївна
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна*

ДУХОВНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МИСТЕЦТВА ОЗДОБЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЖИТЛА

Анотація. У статті розповідається про становлення та розвиток духовних сил особистості майбутнього вчителя у процесі вивчення ним мистецтва оздоблення українського житла. Отриманий студентами духовно-емоційний досвід становить основу формування їх високої культури, тонкого світосприймання і здатності виразити всю гаму відчуттів за допомогою різних засобів мистецтва.

Ключові слова: духовний розвиток, національне виховання, формування особистості, культура студентів, мистецтво оздоблення українського житла.

*Гончарук Валентина Анатольевна
Уманский государственный педагогический
университет имени Павла Тычины,
г. Умань, Украина*

ДУХОВНОЕ РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИСКУССТВА УКРАШЕНИЯ УКРАИНСКОГО ЖИЛИЩА

Аннотация. В статье рассказывается о становлении и развитии духовных сил личности будущего учителя в процессе изучения ним искусства украшения украинского жилища. Полученный студентами духовно-эмоциональный опыт является основой формирования их высокой культуры, тонкого мироощущения и способности выразить всю гамму чувств с помощью разных средств искусства.

Ключевые слова: духовное развитие, национальное воспитание, формирование личности, культура студентов, искусство украшения украинского жилища.

Goncharuk Valentyna

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,

Uman, Ukraine

SPIRITUAL DEVELOPMENT OF PERSONALITY IN THE PROCESS OF THE STUDYING OF ART OF DECORATION OF UKRAINIAN HOUSING

Abstract. The article tells about the formation and development of the spiritual powers of the personality of the future teacher in the process of comprehension of the art of decorating the Ukrainian housing for him. The spiritual and emotional experience received by students is the basis for the formation of their high culture, a subtle attitude and the ability to express the whole range of feelings through various means of art.

Keywords: spiritual development, national education, the formation of personality, the culture of students, the art of decoration of Ukrainian housing.

В сучасній освіті пріоритетною виступає проблема виховання в молоді морально-етичної культури, формування в неї творчого мислення, художньо-естетичних смаків. Мистецтво оформлення традиційного народного житла приховує в собі значні можливості для морально-естетичного росту, розвитку духовного потенціалу особистості. Людина завдяки сприйманню мистецтва та власній творчості активізує емоції, викликає до життя творчу уяву, стимулює фантазію, пробуджує духовні відчуття.

До найважливіших завдань національної освіти належать відродження українських мови, традицій та обрядів, культури; виховання національної самосвідомості, гуманістичної моралі, нового типу мислення. Визначальною постаттю у навчально-виховному процесі школи є учитель. Справжнім учителем може стати людина з високими моральними якостями та рівнем культури, яка розуміє, що шлях до професії потребує праці над собою, постійного вдосконалення. Учитель повинен сприяти духовному розвитку людини, становленню її особистості, вихованню кращих моральних якостей.

Мета нашої статті – проаналізувати вплив традиційного народного мистецтва оздоблення українського житла на виховання і розвиток духовності особистості майбутнього вчителя, який зможе використовувати отриманий запас знань, умінь і навичок у навчанні і вихованні учнів.

Проблему духовного потенціалу особистості досліджували Б. Ананьєв, Т. Артем'єва, Н. Лейтес, К. Платонов, С. Горбенко, Л. Побережна, О. Рудницька, О. Щолокова Л. Ракітянська та ін.

На думку Н. Кічук, ядром творчого потенціалу особистості виступає духовність у силу того, що вона ґрунтується на домінуванні певної системи духовних цінностей і відображає світосприймання особистості [1].

О. Олексюк вважає, що в духовному потенціалі особистості концентруються людські якості, здібності та можливості, які задають духовний вимір людському існуванню, актуалізують духовні сутнісні сили під час цілеспрямованої діяльності [2, с. 53].

Отже, духовний потенціал – це складна інтегрована властивість особистості, яка акумулює у собі міру та норму засвоєних цінностей і виражається в здатності до інтелектуального, творчого, етичного, естетичного, фізичного розвитку; розкриття духовних потенцій особистості (пам'ять, мислення, інтелект, емоції, потреби, інтереси, здібності, сприймання), стимулює бажання долучитися до культури, до активної творчої діяльності, сприяє самореалізації індивіда як суспільного суб'єкта.

Феномен духовного потенціалу особистості в психолого-педагогічній літературі розглядається як невід'ємна складова духовності. В українському педагогічному словнику духовність тлумачиться як індивідуальна вираженість у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання й соціальної потреби жити, діяти для «інших». З категорією духовності співвідноситься потреба пізнання світу, себе, смислу і призначення свого життя. Людина духовна в тій мірі, в якій вона задумується над цими питаннями і прагне дістати на них відповідь. Втрата духовності

рівнозначна втраті людяності. Формування духовних потреб особистості є найважливішим завданням виховання [3, с. 106].

Закладаючи підвалини розвитку духовності у школі, дослідники стверджували, що національне виховання «мусить викликати усі ті емоції, які підносять Красу, Ціну, Вартість життя, зміцнюючи Любов, і прихильність до людей – творців мистецтва» [4, с. 293], оскільки, як відзначає С. Русова, «тільки мистецтво дає нам змогу заглянути в чужу живу душу, пережити її горе, її радощі; мистецтво викликає в нас інтерес, зацікавлення до іншої людини і її духовного життя» [4, с. 294].

Модель підготовки вчителя в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини спрямована на досягнення студентами глибинних знань українців щодо світобудови, їх високого естетизму в різних сферах життя, особливо в облаштуванні, мистецькому оздобленні житла.

Нагромаджений молоді людиною під час навчання в педагогічному університеті (особливо при вивченні дисциплін гуманітарного та мистецького циклів) духовно-емоційний досвід сприяє формуванню особистості з високою культурою, тонким світосприйманням і здатністю виразити всю гаму відчуттів за допомогою різних засобів мистецтва.

Традиційне народне житло – це символ космічного взаємозв'язку із Всесвітом: символ батьківщини, родинного затишку; символ тепла і доброти; материнської любові; символ світосприймання. У світовій символіці житло, зокрема будинок (хата) символізувало жіночий аспект світотворення, а також сховище мудрості, традиції, життя.

У світоглядних уявленнях наших пращурів хата за світовою вертикаллю подібна до дерева життя: підмурок, призьба – корені, стіни – стовбур, дах – верхів'я. Символіка хати багата і різноманітна. У давнину практично всі її елементи, окрім побутово-прагматичного, мали символічне значення.

У свідомості праслов'ян хата була моделлю Космосу. Долівка у традиційному житлі українців – глиняна (земля, яка багата на глину). Піч

символізувала ще одну складову – Вогонь. Невід’ємними атрибутами були криниці побіля осель (вода). І, нарешті, дах (стріха) уособлював Небо.

Три яруси житлового простору відігравали важливу символічну роль у взаємозв’язку обжитого простору з Всесвітом. Нижній ярус – то стіни з підпіччям, лави – межа світу наземного і підземного. В. Кузь стверджує, що архітектоніка хати, як і світове дерево, – царина порядку: «Призьбу закорінюють у землю, тим самим підсилюючи зв’язок з предками, яких у прадавні часи ховали під порогом; її колись підводили червоною вохрою, яка символізувала ведичний образ смерті у червоних шатах, або чорною фарбою з тим же значенням. Призьба означала межу між «тим» і «білим світом», який презентували білі стіни – хоромина для сучасників, з очима-вікнами» [5, с. 96].

Верхній ярус і стеля хати – це нібито небо, а сволок виконує роль охоронця оселі. Цінні відомості щодо символіки сволока подає нам В. Кузь: «Сволок символізував небо, це основний серединний брус, на якому тримається стеля; виготовляли його з дуба або з липи. На ньому вирізьблювали дату побудови хати, іноді рік народження господаря, священні знаки на зразок кола з шестигранною розеткою всередині, так зване «колесо Юпітера», яке з часом замінив восьмикінцевий православний хрест, а в чистий четвер на сволокові накопчували свічкою хрести» [5, с. 96].

Найсвятіше місце в хаті – покуть. У давні часи у ньому розвішували вишиті рушники, розміщували писанки. Після впровадження християнства тут розмістили ікони Ісуса Христа і Божої Матері, які обрамляли рушниками.

Стіни, вікна, двері, карниз печі, поріг були орнаментовані з використанням червоного, синього і жовтого кольорів, які містили у собі магічну та символічну інформацію.

Польський письменник Ю. Крашевський у XIX ст. про українську хату писав так: «Є піч, на виступі якої горять смолисті скіпки. В глибині – кросна, колиска, стіл, оточений лавками. Біля дверей цебер, коцюба. На полицях горщики і стара кварта. В куті під іконою «Діві Марії» – хлібна діжа, над дверима і вікнами – хрестики і символічні знаки ...» [6, с. 24].

В. Кузь подає такі цінні відомості про піч: «...вона колись була жертovníком, священним місцем, біля якого проходили певні ритуальні діїства. Дівчатка вже у підлітковому віці вчилися доглядати піч: підмашувати, білити, розмальовувати орнаментом, а значить прилучалися до праці, формували смак, вчилися у буденність вносити елемент свята та краси» [5, с. 74].

Разом із вишитими рушниками, домотканими доріжками та мальованими коминами, що здавна прикрашали хату і захищали її від ворожих людині сил, українське житло становило цілісну систему і слугувало своєрідною візиткою українців як нації у світі.

Внутрішня площа хати, її забудова по всій Україні була схожою, хоча у кожній місцевості у внутрішньому інтер'єрі відбивалися як національні, так і регіональні етнічні риси життя українців. Традиційно українська хата мала троє вікон: покутнє, застольне та навпроти печі. У багатьох було ще маленьке віконце над піччю. Вікна – «очі» хати, що освітлюють житло, «зв'язуючи замкнутий, внутрішній простір з безмежжям зовнішнього світу».

Комунікативну функцію зв'язку хати з навколишнім світом здійснювали поріг та стіни. Із сіней були входи до хати, до комори, на горище. Тут зберігалось зерно, речі, кошики, жорна. У сінях були полиці для посуду. Тут тримали борошно, картоплю, молоко, інші продукти. Коморі люди здавна приписували чудодійну силу.

Зовнішнім оберегом хати була призьба. Її обводили рудою глиною, застеляли домотканими доріжками. Призьба виконувала не тільки господарські функції (утеплювала хату, була місцем, де сушили мак, провітрювали часник, цибулю), а й мала своєрідну роль об'єднуючого начала, де збиралася разом родина. Крім того, призьба мала символічне коло, що замикало простір хати, оберігала її від посягання злих сил.

Українська хата, як правило, виходила до вулиці причілковими стінами, тому декоративно оздоблювалися і фронтони, де часто дах завершувався

фігурною оздобою у формі кінської голови, вона вважалася оберегом від злих сил. У деяких місцевостях на гребені з обох боків зустрічалося різьблене зображення змії, образ якої символізував вічність, мудрість і життя. Інколи фронти прикрашалися великими розетами – символом сонця, також зображеннями птахів, квітів.

А. Данилюк називає українську хату історичним явищем, стверджує, що її «генетичне коріння сягає глибини віків» [6, с. 4]. Маючи такі прекрасні символи, наш народ зберіг і досьгодні свою історію, культуру та щедру душу. А українська хата мислиться нескінченним ланцюгом людських долі, що простягнувся аж у Всесвіт.

Отже, у наших предків кожна хата була завершеним твором мистецтва, побудований за законами краси й досконалості. Українські жінки старанно прикрашали хату вишитими рушниками, тканими килимами, настінними розписами, створювали світ краси, за допомогою якого формували естетичні смаки нації.

Постійно удосконалюючи свої знання про народне житло як «категорію української духовності», студенти прилучаються до глибинних витоків нашої ментальності, вчать бачити у найближчому оточенні прекрасне, виношують у собі почуття святості щодо всього рідного. В. Кузь зазначав: «Українці ставляться до рідної хати з релігійною святістю, вона для нас є джерелом істини, пірнувши до якого, відновлюєшся, воскресаш, очищаєшся, мов на сповіді» [5, с. 99].

Упродовж навчання в університеті у студентів виникає неабияке бажання на основі традиційного творити щось нове, забезпечуючи у такий спосіб розвиток етнічних мистецьких традицій. Одночасно у процесі творчої діяльності студентів відбувається їхнє духовне зростання, виникає відчуття тонкощів мистецтва, здійснюється такий потрібний у наш складний час «катарсис душі». Впевнені, що у майбутньому високодуховні вчителі-особистості зможуть виплекати далеко не одне духовно багате покоління українців, яке шануватиме наші неперевершені мистецькі надбання та дбатиме

про їх збереження і розвиток. Кожну молоду людину сьогодні потрібно навчати мистецтву упорядкування, оздоблення житла, тому що ці споконвічні національні знання і вміння, на жаль, втрачаються. Для людини, яка створює навколо себе хаос речей, тривалий час не прибирає в оселі, не має бажання господарювати, характерний і безлад у душі, невпорядкованість своїх думок, неясність мислення, а звідси – і незадоволеність життям. Тому, молодих людей потрібно якнайширше залучати до осмислення наших мистецьких традицій, викликати у них захоплення високим естетизмом і впорядкованістю свого житлового простору. Переконані, що здобуті в університеті знання і вміння знадобляться їм у облаштуванні свого побуту, привнесуть у їхнє життя традиційні культурні елементи, мистецьку довершеність, розвинуть у них естетичні смаки і прагнення перетворити свою оселю у справжній духовний простір, де їм буде затишно і комфортно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кічук Н. В. Формування творчої особистості вчителя в процесі вузівської професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Н. В. Кічук. – Київ, 1993. – 31 с.
2. Олексюк О. М., Ткач М. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості : сфера музичного мистецтва : навч. посіб. / О. Олексюк, М. Ткач. – К. : Знання України, 2004. – 264 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
4. Русова С. Націоналізація школи / С. Русова // Вибрані педагогічні твори. – К. : Освіта, 1996. – С. 293-297.
5. Кузь В. Хата як виховний простір / Кузь Володимир // Гірська школа Українських Карпат. – 2006. – № 1. – С. 94–99.
6. Данилюк А. Українська хата / А. Данилюк. – К. : Наукова думка, 1991. – 108 с.

1. **ФІО автора (авторов), ученя степень (при наличии):** Гончарук Валентина
Анатоліївна
2. **Название статьи:** Духовний розвиток особистості у процесі вивчення мистецтва
оздоблення українського житла
3. **Секция:** Педагогіка
4. **Место работы (учебы), полное название вуза, должность:** Уманський державний
педагогічний університет імені Павла Тичини, доцент кафедри української
літератури, українознавства та методик їх навчання
5. **Сборник материалов (печатный или электронный (PDF):** електронний
6. **Сертификат участника (да/нет)*:** ні
7. **Контактный адрес (для желающих получить печатный сборник):**
ФІО отримача, вулиця № дома, № квартири, город, область, страна, индекс
8. **Контактный телефон:** 0674735807
9. **Контактный e-mail:** goncharuk424@ukr.net
10. **Откуда Вы узнали о проведении конференции?** з e-mail-лу